

Turkish Studies

Economics, Finance and Politics

Volume 13/22, Summer 2018, p. 321-339

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13863>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article/ Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

 Received/Geliş: Temmuz 2018

 Accepted/Kabul: Eylül 2018

 Referees/Hakemler: Prof. Dr.Güven BÜYÜKBAYKAL - Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Sena ARVAS

This article was checked by iThenticate.

1950'LERDEN 2000'LERE TÜRKİYE SİYASETİNDE DEĞİŞEN/DEĞİŞMEYEN DEĞER ÖNCELİKLERİ*

*Aynur KÖSE** - Mustafa YILMAZ****

ÖZET

Özünde siyaset ve değer ilişkisine odaklanan bu çalışma, siyasal aktörlerin söylemlerine gömülü olan değerleri ve tarihsel süreçte değişen ve değişmeyen değer önceliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Değerler bir toplumun siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısını anlamak kısaca o toplumun zihin yapısını çözmek istediğimizde önemli bir yol göstericidir. Değer kavramını yaşadığımız dünyayı, insanların davranışlarını, kendi seçim ve davranışlarımızı anlamak, açıklamak ve meşrulaştırmak için kullandığımız kriterler olarak tanımlamak mümkündür. Bu kriterler her alanı olduğu gibi siyaseti de doğrudan etkilemektedir. Siyaset ve değer ilişkisine odaklanan bu çalışmada Schwartz Değer Ölçeği'nde yer alan değerlerin analiz kategorileri olarak kullanıldığı bir içerik analizi gerçekleştirilmiştir. 1950'lerden 2000'lere Türkiye siyasetinde hakim olan değer önceliklerini belirlemek amacıyla, 14 Mayıs 1950, 14 Ekim 1973, 6 Kasım 1983, 3 Kasım 2002 ve 12 Haziran 2011 milletvekili genel seçimleri öncesinde siyasal aktörlerin medyaya yansıyan söylemleri incelenmiştir. Böylece siyasal aktörlerin seçmeni ikna etmek için hangi beklenti ve değerlere seslendikleri, dönemsel olarak siyasetin değişen ve değişmeyen değer öncelikleri belirlenmiştir. Analizler sonucunda Türkiye'de siyasal söylemin ortak bir popüler kültürden beslendiği, kazanan ya da kaybeden parti farkı olmaksızın benzer değerlere yaslanan söylemlerle seçmene seslenildiği bulgulanmıştır. Sıradan politik kültürün ortak iyisini temsil eden ve siyasette söylemsel önceliğe sahip olan bu temel değerler şunlardır; kendini yönetme, yardımseverlik, başarı, güç ve güvenlik. Üst düzey

* Bu makalede, TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen 114K788 kodlu "2000'ler Türkiye'si'nin Siyasal Değer Haritası: Siyasal Söylemler ve Siyasi Tercihler Arasındaki İlişkinin Değerler Açısından İncelenmesi" başlıklı ve KTÜ BAP tarafından desteklenen "Türkiye'de Seçim Kazandıran Söylemler" adlı araştırma projeleri kapsamında ulaşılan verilerden yararlanılmıştır.

** Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi, El-mek: koseaynur@gmail.com

*** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, El-mek: mustay78@gmail.com

değerler açınsındansa kendini aşmışlık ve kendini geliştirme üzerinden söylemler üretildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, siyaset, Schwartz Değer Ölçeği, içerik analizi, siyasal söylem

THE CHANGING/UNCHANGING VALUE PRIORITIES IN TURKISH POLITICS FROM THE 1950S TO 2000S

ABSTRACT

Focusing on the politics and value relationship at its core, this study aims to determine the values embedded in the discourses of political actors and to understand changed and unchanged value priorities of politics. For this purpose, a content analysis was conducted in which the values in the Schwartz Value Scale were used as analysis categories. In order to determine the prevailing value priorities in the 1950s to 2000s Turkish politics, the discourses of political actors reflected in the media were examined before the elections of 14 May 1950, 14 October 1973, 6 November 1983, 3 November 2002 and 12 June 2011. Thus, what are the expectations and values of political actors to convince electors, the changing and unchanging value priorities of politics and the value priorities of Turkish politics have been determined. As a result of the analyzes, it is detected that the political discourse in Turkey is fed from a common political popular culture and the choices are called with discourses which lean on similar values without winning/losing party difference. These basic values, which represent the common good of the ordinary political culture and which have political discursive priority, self-direction, benevolence, achievement, power and security. It is observed that the political discourse in Turkey is based on the high level values of self-enhancement and self-transcendence which are in the opposite poles and this opposition also feeds populist rhetoric.

STRUCTURED ABSTRACT

This study focuses on the relationship between politics and values and seeks to determine what values are embedded in the media discourses of political actors in Turkey. Value, as a concept used in the expression of the desired good or the despised evil, informs every aspect of life, including education, culture, economy, family, and politics. Every field sets its own criteria for which values are desirable and which are not. As the art of organizing and executing the affairs of the state, politics is also closely associated with the concept of value. Values directly influence politics, which offers us options and expects us to make decisions on the basis of our beliefs, ideals, orientations, goals, and interests.

Analyzing political discourse in terms of values is important for understanding and interpreting what values are important socially when politics is concerned. This article examines how values and the hierarchy of values have changed or remained stable in Turkish politics with the

changes in social circumstances. The main goal of this study is to reveal what values the Turkish political realm has been built upon and what values have been most frequently used in politics, i.e. the art of persuasion, since the transition to multiparty politics in 1950. In this way we determine the “hierarchical value system” of Turkish politics as well as its fixed and changing value repertoires.

The study begins with the 1950 elections, which were symbolically important for the transition to multiparty politics, and covers the 1973, 1983, 2002, and 2011 parliamentary elections, which correspond to periods of major political, economic and cultural change. We have tried to determine the values on which the discourses of the winners and losers of these elections rest; the similarities and the differences between the values emphasized in different electoral periods; and the hierarchical value priorities of Turkish politics. We have used the Schwartz Value Scale, a scale created by Schwartz, one of the prominent scholars in the field, with reference to the content and the structure of the fundamental human values. We have used the qualitative content analysis method in order to understand how values, which facilitate an understanding of human beings' basic universal needs such as biological, social, and welfare needs, have been used in Turkish political discourses.

The findings of the research revealed that different values were emphasized in different elections due to different circumstances of different electoral periods. For example, in the 2002 elections, which took place in the wake of the corruption scandals and economic crisis, benevolence i.e. helpfulness dominated the electoral discourse (with 32.5 percent) in connection with the values of honesty and responsibility. In the 1983 elections, self-direction became the core political value (30.1 percent) when the political leaders and political parties entering the political arena after the coup were eager to present themselves and their party platform to the public correctly. When we examined the elections that were held under different circumstances from 1950 through 2011, we saw that self-direction was the core value that dominated the Turkish political discourse. We encounter self-direction, which emphasizes change, along with self-determination of one's goals, which is generally used in political discourse to express promises that will create hope for the future. We have come to the conclusion that self-direction is the value that represents the “common good” of the Turkish political culture, given that it is the value one comes across most frequently in election times as well as in the broader discourses of the politicians. The main reason behind this is the desire of the political actors in Turkey to convince the voters that they have the ability to achieve the results expected or desired by the society. For this reason, politicians try to present themselves and their goals accurately and try to gain the confidence of the electorate with realistic plans and programs. Political actors therefore attach special importance to sharing their programs with the electorate, telling the voters in a concrete language what their policies will correspond to in real life.

In politics, which can be regarded as an art of creating hope, politicians operate within a common discourse of values in explaining themselves and their proposed actions and respond to the expectations of the society in similar ways. Based on this finding, one can argue that the Turkish political actors share a disposition to appear before the

people with a discourse that uses populist rhetoric in interpreting the values that correspond to the expectations of the broader public. What distinguishes parties from one another is the way they rank values differently in the hierarchy of values, thus creating different tendencies. Political differences are reflected in the priorities that accompany the self-direction value, which the political actors resort to in expaining what kind of a world they are promising. An important finding of this study in this regard is that conflicting value sets such as benevolence and achievement, or self-direction and security, are referenced together or referenced equally frequently in the hierarchy of dominant political values. Thus we argue that the conflicting values become a part of the political discourse through the infusion of a populist content.

A similar observation applies to the higher order values. When the five election periods are evaluated together, we find that the self-esteem value dimension, which emphasizes human equality and prosperity, has a weight of 29 percent. In the second place in the hierarchy of macro values, with a weight of 27 percent, is self-enhancement, which is about the desire to enhance one's own power and influence within the society. When we look at the different election cycles and political actors, we see that these conflicting values were dominant in the discourses of the 1950, 1973, and 2011 elections. We argue that the coalescence of these conflicting values which derive from different needs, expectations, and motivations and which cannot be attained through the same actions, is a result of the dominant populist political culture in Turkey.

Keywords: Value, policy, Schwartz Value Scale, content analysis, political discourse.

Giriş

Değişim, tüm toplumların ve kültürlerin değişmeyen en temel özelliğidir. Nitekim toplum bilimi olarak sosyolojide “toplumsal değişim” konusu açıklanırken kurulan ilk cümleler; toplumlar için değişimin kaçınılmaz olduğu, her toplumun mutlaka değiştiği ve değişimin sürekli olduğu şeklindedir. Bunun toplumsal yaşama tercümesiye, tarihin belli bir noktasında kabul gören ve onaylanan davranışların zaman içinde yadınanmaya ya da kabul edilmeyen belli davranışların makul görülmeye başlanabileceğidir. Sosyal ve kültürel hayatın her alanında yaşanan bu değişim, toplumsal yaşamda iyinin ve kötünün ölçütü olan değerler için de geçerlidir. Zira değer Schwartz’ın (1992: 1) tanımıyla, insanların kendilerinin ve diğer insanların davranışlarını, yaşadıkları olayları ve dünyayı anlamak ve açıklamak için kullandıkları, arzu edilen ve edilmeyeni, doğru ve yanlış belirleyen standartlardır (Fichter, 1990). Kültürün ve bireyin kişiliğinin bir ürünü olan değer, bireysel eylem ve kararların ardındaki toplumsal boyuta işaret etmesi açısından ayrıca önemlidir.

Değer, insan davranışlarının ve eylemlerinin belirleyicisi olan ve kültür içinde kalıplaşmış standartlar ya da başvuru kriterleridir (Büyükdüvenci, 2002: 252). Kültürün şekillendirdiği kriterler olarak değerler toplumdan topluma değişir, çünkü her toplumun koşulları kendine özgüdür. Kültür ve toplumun ayırıcı unsurları olarak değerler ayrıca aynı toplumda şartların değişmesiyle de zaman içinde farklılaşır. Bu bağlamda birey ve toplumlar, dönemin egemen değerlerini koşullara göre yeniden değerlendirerek, yeni değerler arama ve belirleme yoluna gider (Günay, 2002: 272-274). Ya da bir kişinin belli bir toplumsal durumda önemsemediği ve öncelikli olarak gördüğü bir değer, başka bir toplumsal durumda önemsemediği ve hatta göz ardı ettiği değer haline gelebilir. Toplumların ve değerlerin zamana göre değişip farklılaşmasına rağmen her dönemin değişmez değerleri olarak nitelenebilecek, her dönemde ve kültürde varlığını koruyan özgürlük, eşitlik, adalet, güç, başarı gibi

değerler de vardır. Temelde değer ve değişim konusunda iki ana görüş egemendir. Değerlerin değişebilirliği görüşüne göre “değerler görelidir”. Yani aynı dönemde toplumdan topluma, aynı toplumda zaman içinde ya da aynı toplumda ait olunan konuma göre değerler değişir. Değerlerin değişmezliği esasına dayanan görüşe göreyse “değerler mutlaklıktır”, yani her türlü değer kesin doğru ya da yanlış, iyi ya da kötüdür. Bu çerçevede eylemler insanların kanaatlerinden bağımsız olarak doğru ya da yanlıştır, dolayısıyla değer yargıları değişse de değerler değişmez (Arslan, 2002: 103). Değer, siyaset ve değişim kavramları üzerine odaklanan bu çalışma ise değerlerin topluma, zamana ya da toplumsal konuma göre değiştiği görüşünden hareketle şekillendirilmiştir. Toplumsal şartlar değiştikçe Türkiye toplumundaki siyasal değerlerin ve değer hiyerarşilerinin nasıl değiştiğini ortaya koymak üzere bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de iktidarın el değiştirmesi ile sonuçlanan ilk çok partili seçim olan 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçiminden günümüze, siyaset alanının hangi değerler üzerinden kendisini var ettiğini ve ikna sanatı olarak siyasette hangi değerlerin yoğun olarak kullanıldığını ortaya koymaktır. Bu yolla 1950’lerden 2000’lere Türkiye siyasetinin değer önceliklerine göre sıralanmış “hiyerarşik değer sistemi” (Schwartz ve Bilsky, 1987; Schwartz, 1992: 3) ile değişen ve değişmeyen değer repertuarlarının tespit edilmesi hedeflenmiştir. Siyasi başarı ve başarısızlıkların ya da seçmenin siyasi tercihlerinin ardında dönemin tarihsel ve toplumsal özelliklerinin büyük etkisi olması nedeniyle, Türkiye’nin toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısına ilişkin kuramsal ve tarihsel bağlamdan beslenen bir analiz yapılmıştır. Bu çerçevede her seçim dönemi analiz edilirken, dönemsel özellikler göz önünde bulundurularak değer repertuarları saptanmaya çalışılmıştır.

Değer, Siyaset ve Değişim İlişkisi Üzerine

Değer, temelde istenilen iyinin ya da kaçınılan kötünün ifadesinde kullanılır. Bu durumu Fichter (1990), kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup tarafından istenen ve beğenilen her şeyin “değer”e sahip olduğu şeklinde özetler. Olgulara yüklediğimiz anlamlar yanında olgu ve varlıkları anlamlandırmak da bir değerdir. Çünkü bir şeye değer yüklemek onu arzulamak, istemek ve ilgi nesnesi yapmaktır (Büyükdüvenci, 2002: 252). Hayatın içinde böylesine geniş bir karşılık bulan değer konusunda her alan arzu edilen ve arzu edilmeyene ilişkin kendi kriterlerini belirlemektedir. Bu nedenle değerlerin incelenmesinde kesin mantıksal tanımlardan ziyade alana ilişkin betimsel, yani durumu tespit etmeye yönelik tanımlamalar yapılmaktadır. Estetikte güzellik-çirkinlik bir değer iken, dinde kutsallık çerçevesinde günah-sevap, ahlakta iyilik-kötülük, hazcılıkta zevk-acı, bilimsel alanda doğru-yanlış değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Gündoğan, 2002: 256; Özlem, 2002: 283). Kısacası siyaset, ekonomi, kültür, eğitim, hukuk, aile, din gibi toplumsal yapıyı oluşturan kurumların her biri kendilerine ait değer alanlarına yaslanarak kendilerini var etmektedir.

Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı olarak tanımlanan ve temelde “birlikte nasıl yaşarız?” sorusuna cevap arayan siyaset de değer kavramıyla yakından ilişkilidir (Çelebi, 2010: 190). Değerler, özellikle bize seçenekler sunan ve kendi inançlarımız, ideallerimiz, yönelimlerimiz, doğrularımız, hedeflerimiz, menfaatlerimiz çerçevesinde karar vermemizi bekleyen siyaset kurumunu da doğrudan etkiler. Bu nedenle değer ve siyaset ilişkisini ortaya çıkarmaya, siyasetin öne çıkardığı değerleri belirlemeye ve değerlerin siyasi tercihler üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik birçok araştırma yapılmıştır (Rokeach, 1979; Cochrane, Billig ve Hogg, 1979; Hofstede, 1980, 1991; Schwartz, 1994, 2006; Inglehart, 1997; Barnea ve Schwartz, 1998; Feldman, 2003; Lane ve Ersson, 2005; Caprara ve Zimbardo, 2004; Caprara, Schwartz, Capanna, Vecchione ve Barbaranelli, 2006; Schwartz, Caprara ve Vecchione, 2010; Piurko, Schwartz ve Davidov, 2011, Schwartz, Caprara vd., 2014). Bu alandaki önemli isimlerden Rokeach (1973, 1979), kişisel değerlerin siyasi yönelimlerin merkezinde olduğuna, bir diğer önemli isim olan Schwartz (1994, 2010) ise siyasi tutum ve ideolojilerin altında temel kişisel değer setinin yattığına ilişkin veriler ortaya koymuştur.

Bazı araştırmacılar ise değerlerin, oy verme davranışında kritik belirleyici olarak grup bağlılığı ve sosyal yapının yerine geçtiğini belirtir (Caprara ve Zimbardo, 2004; Caprara vd., 2006; Schwartz vd., 2010). Lane ve Ersson (2005) siyasette etkili olan değerleri inceledikleri çalışmalarında, politik değerler ile politik ideolojiler arasındaki sınırın kesin olduğunu ve dönemin siyaseti değiştikçe siyasette geçerli olan değerlerin de değiştiğini tespit etmişlerdir. Barnea ve Schwartz (1998), 1988 İsrail seçimleriyle ilgili çalışmalarında bireylerin kişisel değerlerinin, çeşitli siyasi parti seçmenleri arasında ayırt edici bir özellik olduğunu saptamıştır. 20 ülkedeki temel kişisel değerleri ve sağ-sol politik yönelimin anlamını araştıran Piurko, Schwartz ve Davidov (2011), 2002-2003 tarihlerinde yapılan Avrupa Sosyal Araştırması'ndaki verileri kullandıkları çalışmada, kişisel değerler ile siyasi yönelimde belirleyici olan sosyo-demografik değişkenleri karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda siyasi yönelimlerin tahmin edilmesinde değerlerin, liberal ülkelerde sosyo-demografik değişkenlerden daha güçlü bir belirleyici olduğu, geleneksel ülkelerde ise sosyo-demografik değişkenlere eşit güçte olduğu saptanmıştır. Waheed ve arkadaşları (2011) gelişmiş ve gelişmekte olan üç ülkeden altı siyasetçinin konuşmalarını analiz ettikleri çalışmalarında, gelişmişlik düzeyi farketmeksizin tüm konuşmalarda en sık karşılaşılan değerlerin yardımseverlik, evrenselcilik, uyarım, kendini yönetme ve başarı değerleri olduğunu tespit etmişlerdir. Gelişmiş ülkelerdeki konuşmalarda en sık yer alan değerler evrenselcilik ve yardımseverlik iken, gelişmekte olan ülke siyasetçilerinin söylemlerinin kendini yönetme ve uyarım değerleriyle yüklü olduğu görülmüştür. Waheed ve arkadaşları (2013) 10 ülkedeki haber metinlerini değerler açısından inceledikleri bir diğer çalışmadaysa gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin siyasetinde en fazla kullanılan dört değer aynı olduğunu ancak değerlerin olumlu ve olumsuz kullanımının farklılaştığını ortaya koymuşlardır..

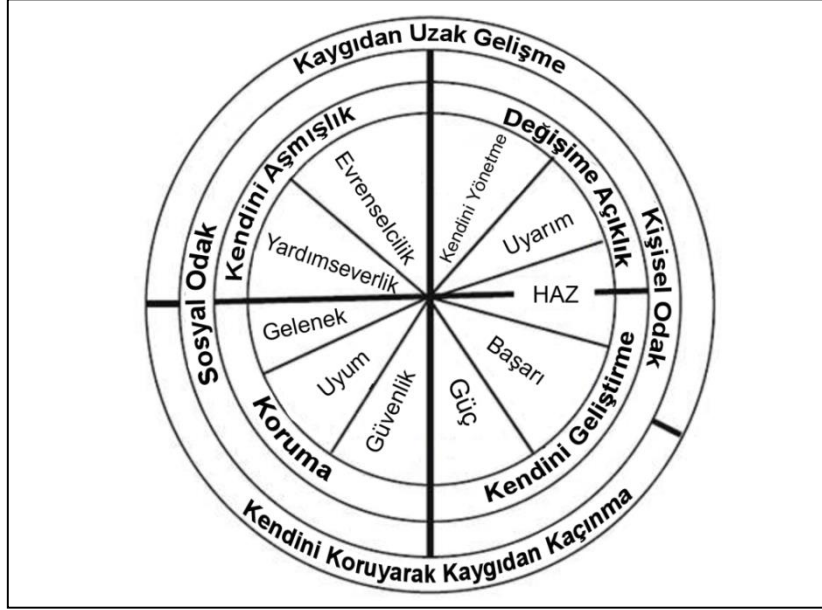
Başlevent ve Kirmanoğlu (2010), Avrupa Sosyal Anketi'nden elde edilen veriler üzerinde yaptıkları analizde, Türk halkının temel kişisel değerlerinin onların siyasi tercihlerine etkisini incelemiştir. Bu değerlerin Türkiye'deki iki ana siyasi parti AKP ve CHP'ye oy verme kararına etkisini inceledikleri çalışmada, değişime açıklık ve kendini yönetme değerlerinin AKP'ye oy verme kararını olumsuz, CHP'yi ise tam tersi olumlu etkilediğini bulmuşlardır. Schwartz ve arkadaşları (2014) Türkiye'nin de içinde bulunduğu 15 ülkeden topladıkları verilerde, temel kişisel değerlerin siyasal değerlerin altında yatan ve tutarlılığı sağlayan değerler olduğu görüşünden hareket etmişlerdir. Sekiz çekirdek siyasal değer ve on temel kişisel değeri kullanarak yapılan analizlerde, her bir siyasi değere karşı çıkması ya da destek olması beklenen temel değerler belirlenmiştir. Araştırma, temel kişisel değerlerdeki bireysel farklılıkların siyasi düşünce üzerinde kritik rol oynadığını göstermiştir.

Yöntem ve Örneklem Üzerine

Bu çalışma, siyasal aktörlerin medyaya yansıyan söylemlerine gömülü değerleri saptamaya yönelik olarak tasarlanmış, siyaset ve değer ilişkisine odaklanan bir araştırmadır. Siyasal söylemi değerler açısından analiz etmek, toplumda siyaset söz konusu olduğunda geçerli olan başvuru kriterlerini anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştırması açısından önemlidir. Çok partili siyasal yaşama geçiş açısından sembolik öneme sahip olan 1950 seçimlerinden başlayan bu çalışmada, Türkiye toplumsal tarihinde siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan önemli değişim dönemlerine denk gelen 1973, 1983, 2002, 2011 milletvekili genel seçimleri incelenmiştir. Çalışmayla incelenen seçimlerde kazanan ve kaybeden koltuğuna yerleşen siyasal aktörlerin söylemlerinin hangi değer alanına yaslandığını, farklı seçim dönemlerinde öne çıkan değerler arasındaki benzerlik ve farklılıkları, tarihsel süreçte Türkiye siyasetinin hiyerarşik değer önceliklerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Çalışmada değer araştırmalarındaki önemli isimlerden Schwartz'ın (1992, 1994) 20 ülkede yapılan araştırmalar sonucunda farklı ülkelerdeki temel insani değerleri, içerik ve yapı açısından inceleyerek oluşturduğu Schwartz Değer Ölçeği (SDÖ) kullanılmıştır. Değer araştırmalarında kullanılan Hofstede (1980, 1991), Rokeach (1967, 1973) ve Inglehart'ın (1977, 1997) geliştirdiği ölçeklerden yola çıkan Schwartz (1992), kendi adıyla anılan bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçek

psikoloji, ekonomi, siyaset gibi farklı alandan araştırmacılar tarafından, değerlerdeki bireysel farklılıkları incelemek için en çok kullanılan ölçektir. SDÖ'nde yer alan 10 temel ve dört üst düzey değer boyutuna ilişkin grafik aşağıdaki gibidir.

Şekil 1. 10 temel değer boyutları ve temel yönelimlerine ilişkin değer çemberi (Schwartz vd., 2014: 904).

Schwartz değer teorisinde güdüsel farklılıklara denk gelen 10 temel değer şöyledir: Kendini yönetme*, uyarım*, haz*, başarı*, güç*, güvenlik*, uyum*, gelenek*, yardımseverlik*, evrenselcilik*.

**Kendini yönetme* değeri, düşünce ve eylemlerinde özgür ve bağımsız olmayı ifade eder. Bu değer boyutunun altında, özgürlük, yaratıcılık, bağımsızlık, kendi amaçlarını belirleme, kendine saygı ve merak alt değerleri vardır.

**Uyarım* değeri, toplumsal yaşamda değişimin kaçınılmazlığı anlayışından hareketle, yaşanan hayatı değiştirmek ve bunun için mücadele etmeye yönlendirmektir. Bu temel boyut altında ilginç bir hayat, değişik/farklı bir yaşam ve cesur olmak gibi değerler yer alır.

**Haz* değeri, hayatı sevmek ve hayatı zevk almak üzerinden algılamak ve yaşamakla ilgilidir. Siyasette sık karşımıza çıkmayan bu boyut altında zevk ve hayattan zevk almak değerleri yer alır.

**Başarı* değeri, sosyal standartlara göre gösterilen ve eylem üzerinden gerçekleşen bir değerlendirmeyi ifade eder. Bu boyut altında başarılı, hırslı, yetenekli, akıllı, etkili olmak değerleri yer alır.

**Güç* değeri, sosyal statü, saygınlık gibi kriterlerle insanlar ve kaynaklar üzerinde hakimiyet kurmayı ya da kontrol sağlamayı ifade eder. Siyasette sıkça karşımıza çıkan bu boyut altında kişi ya da grubun toplum içindeki güç ve etkisini ifade eden sosyal güç, zenginlik, otorite, kamusal imaj, sosyal tanınma ve sosyal güç gibi alt değerler yer alır.

**Güvenlik* değeri, kişinin kendisinin, ilişkide olduğu diğer insanların ve parçası olduğu toplumun istikrarı, uyumu ve güvenliğini ifade eder. İnsanın en temel ihtiyaçları arasında yer alan güvenlik temel değerinin altında sosyal düzen, aile güvenliği, ulusal güvenlik, temizlik, sağlıklı olmak, ait olmak, iyiliğe iyilikle karşılık vermek yer alır.

**Uyum* değeri, bireyin başkaları öyle davrandığı için benzer davranışta bulunması olarak tanımlanabilir. Başkalarına zarar verebilen ya da toplumsal kabullerin dışına çıkan istek, eylem ve duyguların sınırlandırılması anlayışını beraberinde getirir (Routamaa ve Heinasto, 2006). Bu boyut altında nezaket sahibi olmak, kendini disipline etmek, itaatkar olmak ve büyüklere saygı gibi toplumda farklılıktan ziyade benzer davranışları öne çıkaran değerler yer alır.

**Gelenek* değeri, bir toplumda yerleşmiş inançlar, gelenekler ve anlayışların toplumsal kabulünden hareketle kişiye empoze edilerek yaşatılmasıdır. Bu boyut altında geleneklere saygılı olmak, dindar olmak, bize sunulan hayatı kabul etmek, dünyevi işlerden uzaklaşmak, alçak gönüllülük, ılımlı olmak gibi var olan yapıyı korumaya yönelik değerler yer alır.

**Yardımseverlik* değeri, diğer insan ve canlıların refahını korumak ve artırmak için çalışmak ve bundan mutluluk duymak olarak tanımlanabilir. Toplum içindeki bireyin davranışlarını etkileyen bu temel boyut altında dürüstlük, sosyal adalet, yardımsever olmak, sorumluluk sahibi olmak, affedicilik, gerçek dostluk, manevi bir yaşam, anlamlı bir yaşam gibi değerler vardır.

**Evrenselcilik* değeri, geçerliliğin ve doğruluğun ölçütü olarak insanlığın ve doğanın temel yasalarını gözetken, insanların onayı dışında hiçbir otorite kabul etmeyen, insanlığın ve doğanın anlaşılması ve korunmasına odaklanan değerdir. Bu boyut

Bu temel değerler “dört üst düzey değer” altında toplanarak, bu değer boyutlarının hangi gereksinimleri karşıladığı ve birbirleriyle olan uyumlulukları ve karşıtlıkları da ortaya konmuştur (Barnea ve Schwartz, 1998: 18-19). Bu üst düzey değerler ise şunlardır: Değişime açıklık, kendini geliştirme, muhafaza/koruma, kendini aşmışlık.

Değişime açıklık üst düzey değer boyutunda *kendini yönetme* ve *uyarım* temel değerleri yer alır. Bu değer boyutu, bağımsız düşünce ve eylemde bulunma ve değişimden yana olmayı ifade eder. *Kendini geliştirme* üst düzey değer boyutu, *güç* ve *başarı* temel değerlerinden oluşur. Bu üst boyut, kendi başarısının peşinde olmayı ve diğerleri üzerinde hakimiyet kurmayı vurgular. *Koruma* üst düzey değer boyutunda *gelenek*, *uyum* ve *güvenlik* temel değerleri yer alır. Bu üst düzey değer boyutu statükoyu korumak için itaatkar bir şekilde kendini sınırlamayı vurgular. *Kendini aşmışlık* üst düzey değer boyutu, *evrenselcilik* ve *yardımseverlik* temel değerlerinden oluşur. Bu boyut, diğer insanların eşitliğini vurgular ve onların refahını artırmakla ilgilidir (Barnea ve Schwartz, 1998: 18-19).

Schwartz’ın değer teorisi, değerler arasındaki ilişkilerin döngüsel yapısını belirtir. Bu yapı farklı değerler arasında uyum ve çatışmayı yansıtan bir motivasyon sürecidir. Schwartz, değerler arasındaki ilişkinin pratik ve psikolojik çatışma ve uyumluluklara neden olduğunu savunur. Schwartz’a göre değerler benzer algılara, tercihlere ve davranışlara rehberlik ediyorsa uyumludur. Uyumluluk içindeki bu değerler aynı eylemler ya da tutumlar yoluyla ulaşılabilir hedefleri yansıtır. Çemberdeki herhangi iki yakın değer, motivasyonları daha uyumlu ve bu nedenle aynı eylemle daha kolay erişilebilen ve aynı tutumla daha kolay açıklanabilen değerlerdir (Schwartz vd., 2014: 904). Mesela *başarı* ve *güç* ikisi de sosyal üstünlük ve saygıyı vurgular. *Güvenlik* ve *güç* ikisi de belirsizliklerin getirdiği tehditleri, ilişki ve kaynakları kontrol altında tutarak aşmaya ve kaçınmaya vurgu yapar (Schwartz, 1992: 14-15). Değerler karşıt algılara, tercihlere ve davranışlara yol açarsa ya da bir değer peşinden gitmek diğer değeri takip etmeyi engelliyorsa bunlar çatışan değerler olarak kabul edilir. Mesela *güvenlik* değerinin peşinden gitmek, *kendini yönetme* ve *uyarım* değerlerinin ifade ettiği yeni deneyimler yaşamak için gerekli riskleri almaktan alıkoyar. Çatışan değerlerin sürekli içsel çatışmalar ve karar vermekte zorluklar üretmesi olasıdır. Sonuç olarak, bireylerin *güvenlik* değeri arttıkça *kendini yönetme* ve *uyarım* değerlerine eğilimleri azalır (Borg vd., 2015).

Tüm bu kriterler ve açıklamalar doğrultusunda SDÖ’ndeki 10 temel değer araştırmanın ana kategorilerini, 4 üst düzey değerin ise genel eğilim boyutlarını oluşturduğu bir nitel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Metindeki öğelerden hareketle değerlendirme, yorumlama ve çıkarsama yapma imkanı veren (Bilgin, 2014) ve nesnel, sistematik ve nicel bilgiye ulaşmayı sağlayan (Berelson, 1952) bir yöntem olarak içerik analizi çalışmanın amacına uygundur. Analiz edilecek örneklem, Türkiye tarihinde önemli toplumsal değişimlerin yaşandığı dönemlere denk gelmesi, seçim sonuçları itibarıyla önemli bir siyasal değişimi yansıtmaya gibi kriterler göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Buna göre 14 Mayıs 1950, 14 Ekim 1973, 6 Kasım 1983, 3 Kasım 2002 ve 12 Haziran 2011 seçimleri incelenmiştir. Analiz edilecek partiler belirlenirken seçim sonuçlarından hareket edilmiştir. Çalışma, alınan oylardan hareketle seçimlerin kazanan ve kaybeden partilerinin seçim çalışmaları kapsamındaki söylemleriyle sınırlandırılmıştır.

Araştırmadaki bir diğer sınırlılık da analiz edilecek dönemlere ilişkindir. Analiz dönemi siyasal iletişim çalışmalarının yoğunlaştığı seçim öncesindeki bir aylık dönemle sınırlandırılmıştır. Siyasal aktörlerin söylemlerine dönem gazetelerinden ulaşılmıştır. İncelenecek gazeteler belirlenirken, dönem itibarıyla ulusal çapta yayın yapma, siyasi duruş ve yayın politikası açısından

altında barışçıl bir dünya, doğa ile bütünleşme, güzel bir dünya, çevreyi korumak, eşitlik, sosyal adalet, açık fikirli olmak ve içsel uyum değerleri vardır.

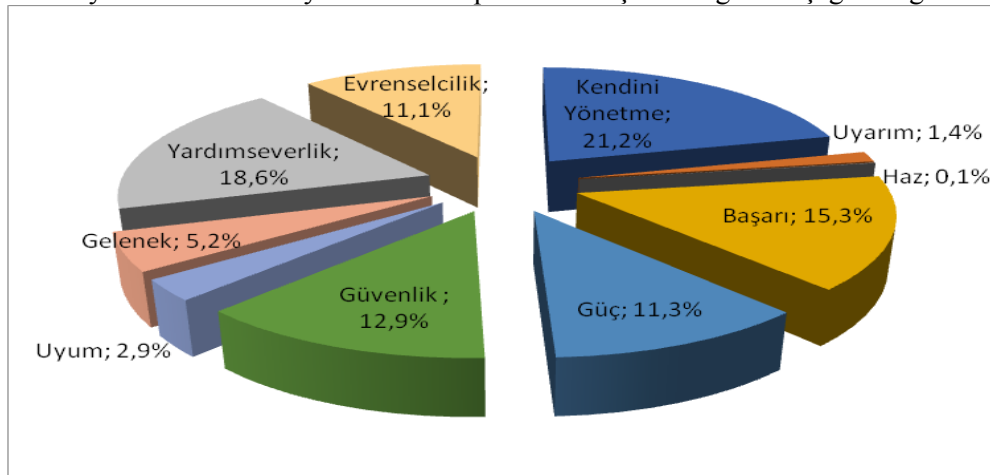
farklı kesimleri temsil etme kriterleri gözetilmiştir. Bu yolla farklı yayın politikası ve ideolojik duruş çerçevesinde belli siyasi görüşe yakın ya da mesafeli duran gazetelerin hepsi araştırmaya dahil edilerek, siyasal aktörlerin seçim kapsamındaki söylemlerine bütünlüklü olarak ulaşmak ve dönem siyasetinde egemen olan havayı doğru olarak yansıtmak amaçlanmıştır.

Tablo 1. *Araştırma kapsamında incelenen seçimler, gazeteler ve partiler*

Seçim Yılı	İncelenen Gazeteler	İncelenen Partiler
1950	Cumhuriyet Ulus Zafer	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)
1973	Cumhuriyet Hürriyet Tercüman	Cumhuriyet Halk Partisi Adalet Partisi (AP)
1983	Cumhuriyet Hürriyet Tercüman	Anavatan Partisi (ANAP) Halkçı Parti (HP)
2002	Cumhuriyet Hürriyet Zaman	Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Cumhuriyet Halk Partisi
2011	Cumhuriyet Hürriyet Zaman	Adalet ve Kalkınma Partisi Cumhuriyet Halk Partisi

Analiz ve Bulgular

Araştırmada, Schwartz'ın (1992: 4) insanoğlunun biyolojik, sosyal ve refah gibi evrensel temel gereksinimlerini anlamak için geliştirdiği değer ölçeğinin, Türkiye siyaset söyleminde nasıl kümelendiğini anlamak üzere bir nitel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler genelden özele yaklaşımla değerlendirilmiş ve öncelikle, incelenen seçim dönemlerinde siyasal aktörlerin medyaya yansıyan söylemlerinde toplamda en fazla atıf yapılan değerler saptanmıştır. Ardından her seçim dönemi ve bu dönemlerde kazanan ve kaybeden partilerin söylemlerinin hangi değer alanında yer aldığı incelenerek, Türkiye siyasetinin hangi değerler üzerinden kendisini var ettiği, yıllar geçtikçe siyasetin değer öncelikleri açısından bir farklılık olup olmadığı, seçim sonuçlarından ve partilerin aldıkları oylardan hareketle Türkiye toplumunun hangi değerleri öne çıkaran siyasal söylemleri desteklediği sorularına cevap aranmıştır. İncelenen 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçimlerinde siyasal aktörlerin söylemlerinde toplamda öne çıkan değerler aşağıdaki gibidir.

Şekil 2. 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçimlerinde toplamda öne çıkan temel değerler.

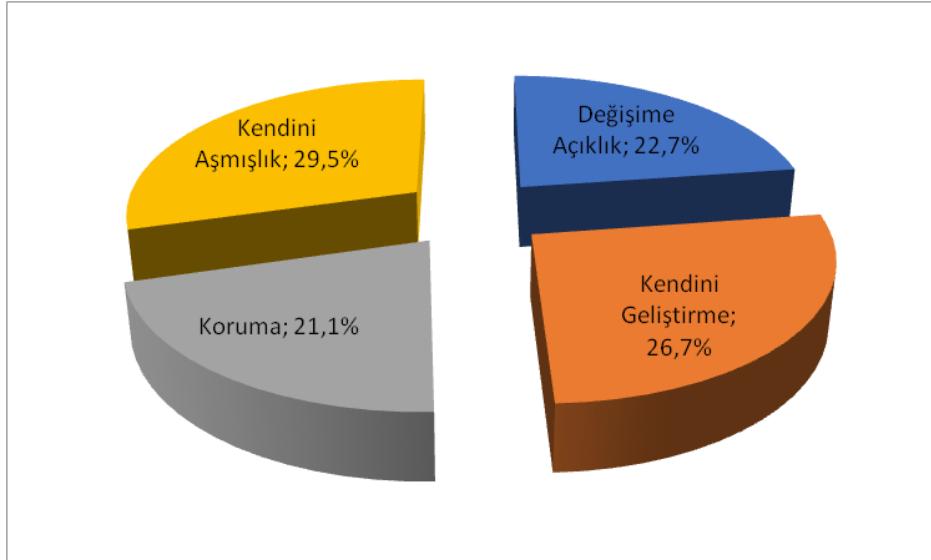
Türkiye siyaset söylemine egemen olan değer önceliklerini gösteren bu grafikten hareketle, Türkiye'de siyasal söyleme gömülü olan ilk beş değer *kendini yönetme* (%21,2), *yardımseverlik*

(%18,6), *başarı* (%15,3), *güvenlik* (%12,9) ve *güç* (%11,3) olduğu saptanmıştır. *Kendini yönetme* değeri, düşünce ve eylemlerinde özgür ve bağımsız olmayı, yeni deneyimler yaşamak için gerekli riskleri almayı ifade eder (Schwartz, 1992: 5-12; Bardi ve Schwartz, 2003: 1208). Değişime vurgu yapan *kendini yönetme* boyutu, siyasal söylemde genelde yarınlar için umut yaratacak vaatleri anlatmak için başvurulan *kendi amaçlarını belirleme* alt değeri ile karşımıza çıkmaktadır. Çünkü siyaset özünde insanların günlük dertlerine çare olacağına, beklentileri karşılayacağına dair umut yaratma işidir. Siyasetçiler, sorunları çözerek beklentileri nasıl karşılayacaklarını anlatırken *kendini yönetme* değer alanına yaslanan söylemlere başvurmaktadır.

Türkiye siyasetinde en fazla başvurulan bir diğer değer ise; *sorumluluk sahibi olmak*, *dürüstlük* gibi alt değerlerle açıklanan *yardımseverlik* temel değeridir. Yakın çevremizdeki insanların refahını korumak ve artırmak için çalışma güdüsüne dayanan bu temel değer, öncelikle iç grubumuz içindekilerin refahını ifade eder (Schwartz, 1992: 39). Bu yönüyle tüm insanlığın refahı ve iyiliği esasına dayalı olan *evrenselcilik* temel değerinden ayrılmaktadır.

Başarı temel değeri, gerçekleştirilen eylemlerin sosyal standartlara göre değerlendirilmesidir. *Başarılı, hırslı, yetenekli, akıllı, etkili olmak* değerlerinin yer aldığı bu boyut, siyasette “başarılı bir iktidardan ne beklersiniz?” sorusuna cevap niteliğindedir. *Güvenlik* temel değeri kişinin kendisinin, ilişkide olduğu diğer insanların ve parçası olduğu toplumun istikrarı, uyumu ve güvenliğini ifade eder. İnsanın en temel ihtiyaçları arasında yer alan ve kolektif beklentilerle de doğrudan ilişkili olan *güvenlik* değerleri siyasetin sıkça başvurduğu değerler arasındadır. Sosyal statü, saygınlık, otorite gibi kriterlerle insanlar ve kaynaklar üzerinde hakimiyet kurmayı ya da kontrol sağlamayı ifade eden *güç* temel değeri ise, toplumdaki ilişkilerin hiyerarşik yapısını anlamayı kolaylaştırır. Toplumsal olarak güç kavramının içinin nasıl doldurulduğunu göstermesi açısından önemli olan bu değer (Schwartz, 1992: 5-12) siyasette, kişi ya da grubun toplum içindeki güç ve etkisini ifade eden *sosyal güç*, *zenginlik*, *otorite*, *kamusal imaj*, *sosyal tanınma* ve *sosyal güç* gibi alt değerlerle karşımıza çıkar.

Eldeki veriler üst düzey değer boyutları açısından incelendiğinde, Türkiye siyaset söyleminde çatışma içindeki *kendini aşmışlık* (%29,5) ve *kendini geliştirme* (%26,7) değer boyutlarının söylemlere egemen olduğu görülmektedir.

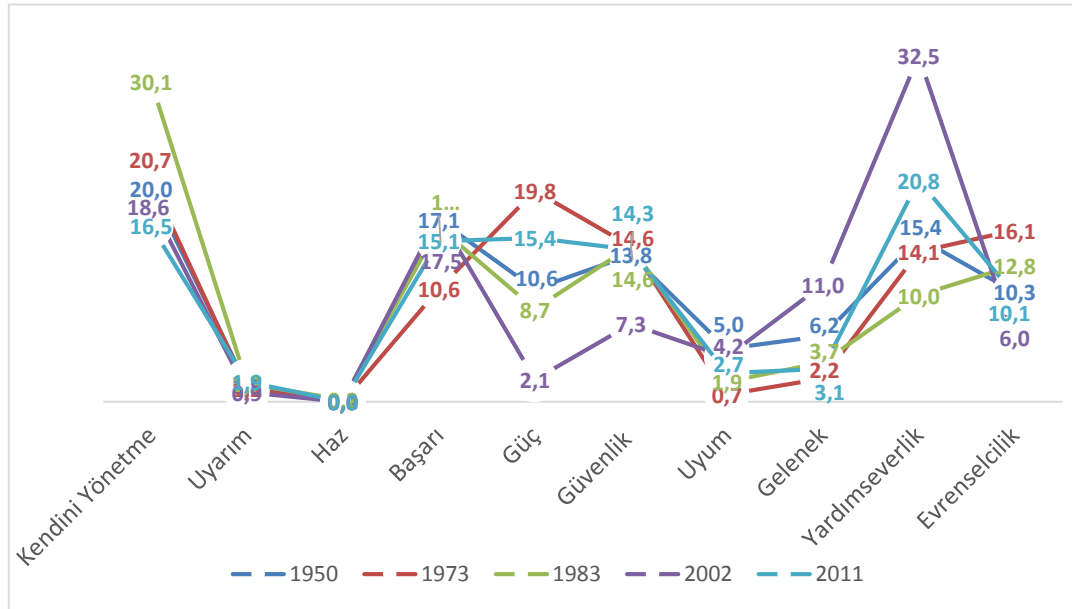

Şekil 3. 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçim söylemleri toplamının üst düzey değer boyutuna göre dağılımı.

Değerlerin dairesel yapısı gereği bitişik değerler birbiriyle uyumlu motivasyonları, karşıt değerler ise çatışan motivasyonları ifade eder (Barnea ve Schwartz, 1998). Bu bağlamda değer hiyerarşisinde *kendini aşmışlık* üst düzey değerinin ardından bitişik boyutlar olan *değişime açıklık* ve *koruma* değerlerinin gelmesi birbiriyle uyumlu motivasyonları, yani benzer eylemlerle daha kolay ulaşılabilecek hedefleri ifade eder. Birbirine daha uzak olan herhangi iki değer motivasyonları daha fazla çatışır, dolayısıyla bu değerlere aynı eylemler yoluyla ulaşmak ya da aynı tutumlarla onları ifade etmek zordur (Sagiv vd., 2017). Eldeki veriler siyasette çatışan üst düzey değer boyutlarının yan yana geldiği göstermektedir. İnsanların bencil ilgilerini aşmayı, diğer insanların refahını artırmayı önemseyen *kendini aşmışlık* üst düzey değer boyutu ile insanları, diğerlerinin çıkarına mal olsa da, kendi kişisel çıkarlarını artırmak için motive eden *kendini geliştirme* değer boyutunun, üst düzey değer öncelikleri hiyerarşinin ilk iki sırasında yer alması (Schwartz, 1992: 44) aynı eylemlerle gerçekleştirilemeyecek değerlerin yan yana geldiğini göstermektedir. Benzer şekilde, karşıtlık içindeki üst düzey değer boyutları olan *koruma* (%21,1) ve *değişime açıklık* (%22,7) değerlerinin öncelikler sıralamasında yan yana gelmesi, geleneksel sosyal kurallar ve uyum (*koruma*) karşısında bağımsız düşünce ve eylem arzusuyla (*değişime açıklık*) hareket etme (Borg vd., 2015) güdülerinin yan yana geldiğini göstermektedir. Bu noktada seçim dönemlerini ve siyasal aktörlerin eğilimlerini ayrı ayrı değerlendirmek aradaki benzerlik ya da farklılıkları görmeyi kolaylaştıracaktır.

1950'lerden 2000'lere Benzeşen/Farklılaşan Değer Öncelikleri

Seçim dönemlerinde değişen ve değişmeden kalan değer repertuarlarını tespit etmek ve bu seçimlerde iktidar ve muhalefet konumundaki siyasi partilerin söylemlerini değerler açısından incelemek, siyasetin değer hiyerarşisini ortaya koymak ve dönem siyaseti değiştikçe egemen olan değerlerin ne oranda farklılaştığını ya da benzeştiğini karşılaştırmalı olarak görmek açısından önemlidir. Bu sayede seçim dönemlerindeki temel tartışma konuları ve siyasal öncelikler açısından bir durum değerlendirmesi yapmak ve partilerin söylemlerinde farklılaşan ya da örtüşen değerlerin neler olduğunu görmek mümkün olur. Böyle bir değerlendirme için, aşağıda yer alan her bir seçim döneminin değer önceliklerini gösteren Şekil 5'in ve seçimler sonucunda iktidar ve muhalefet konumuna yerleşen partilerin değer önceliklerini gösteren Tablo 3'ün birlikte ele alınması önemlidir.

Şekil 4.10 temel değerlerin 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçim söylemlerindeki oranı

Bu grafiklerde beş seçim döneminde de değer öncelikleri hiyerarşisinin üst sıralarında benzer değerlerin yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle Türkiye siyaset söylemine *kendini yönetme*,

yardımseverlik, başarı, güvenlik ve güç değerlerinin egemen olduğunu söylemek mümkündür. Dönemler ve partiler açısından durum şöyledir:

Tablo 2. 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçimlerinde en fazla oy alan iki partinin her seçim dönemine ait temel değer öncelikleri

		Kendini Yönetme	Uyarım	Haz	Başarı	Güç	Güvenlik	Uyum	Geleneksellik	Yardımseverlik	Evrenselcilik
1950	DP	%22,0	%3,2	%0	%13,9	%8,7	%11,5	%4,9	%5,8	%17,9	%12,1
	CHP	%18,9	%0,6	%0,2	%18,6	%11,6	%14,9	%5,1	%6,3	%14,2	%9,5
1973	CHP	%18,9	%1,5	%0	%10,4	%15,9	%15,8	%0,9	%1,7	%14,4	%20,4
	AP	%22,2	%0,9	%0	%10,7	%23,0	%3,6	%0,6	%2,7	%13,8	%12,5
1983	ANAP	%28,4	%1,0	%0	%23,5	%7,7	%12,9	%1,0	%5,4	%10,3	%9,7
	HP	%32,1	%2,6	%0,3	%8,0	%9,7	%16,6	%3,1	%1,5	%9,6	%16,4
2002	AKP	%23,8	%1,8	%0	%21,4	%1,6	%8,8	%4,3	%10,9	%20,5	%6,8
	CHP	%14,5	%0,2	%0	%14,5	%2,4	%6,1	%4,0	%11,1	%41,9	%5,3
2011	AKP	%13,0	%1,3	%0	%18,4	%14,7	%15,0	%2,9	%3,3	%21,5	%9,9
	CHP	%20,8	%2,7	%0	%11,1	%16,3	%13,4	%2,5	%2,8	%19,9	%10,4
Toplam		%20,2	%1,3	%0	%15,5	%11,5	%13,7	%2,8	%5,6	%19,0	%10,2

Türkiye siyasal yaşamında demokratikleşme ve toplumsal hareketlilik açısından önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde (Kalaycıoğlu, 2000: 388) yapılan 14 Mayıs 1950 seçiminde en fazla kullanılan ilk üç temel değer *kendini yönetme* (%20,0), *başarı* (%17,1) ve *yardımseverlik* (%15,4) olmuştur. Bu sonuçların ortaya çıkmasında toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamda görülen her türlü sorunun özgürleşmeyle çözüleceğini savunan (Köse ve Yılmaz, 2012: 71) ve bu yolda atacakları adımları anlatan Demokratlar'ın *kendini yönetme* değerini, söylemlerinin odağına yerleştirmesinin etkisi büyüktür.

Demokratlar seçim kampanyasını, herkes için hayatın her alanında özgürlük getirecek başarılı ve sorumluluk sahibi bir yönetim vaadi üzerine kurmuş ve seçmenin yüzde 52,7'sinin oyunu alarak iktidar olmuştur. DP'lilerin söylemlerinde, birbiriyle uyum içindeki *kendini yönetme* ve *yardımseverlik* değerleri yanında bu değerlerle karşıtlık içindeki *başarı* değeri ön plana çıkmıştır. Çeyrek asırlık bir tek parti iktidarı karşısında özgürlük değeri üzerinden kitleleri ikna etmeye çalışan DP karşısında, CHP'liler ise; sınırsız bir özgürlükten değil sosyal düzeni koruyacak kontrollü bir özgürlükten yana tavır almıştır. Bu çerçevede 1950 seçimlerinde CHP'lilerin Cumhuriyeti kuran ve tüm dünyayı etkileyen II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı başaran bir iktidar olarak icraatlarına odaklandığı, halkı ne yapacağını bilen bir iktidardan yana oy kullanmaya davet ettiği görülmüştür (Köse ve Yılmaz, 2012: 72). Ayrıca halkı, oyunu sağduyulu şekilde ve sorumluluklarının bilinciyle, özgürlükten ve sosyal düzenden yana kullanmaya çağırmışlardır. Bu söylemler Schwartz'ın değer teorisinde ifade ettiği değerler arasındaki ilişkilerin döngüsel yapısı açısından incelendiğinde, CHP'lilerin söylemlerinde birbiriyle uyum içindeki *kendini geliştirme*, *başarı* ve *güvenlik* değerlerinin ağırlıkta olduğu saptanmıştır.

Türkiye siyasetindeki bir diğer önemli dönüm noktasıysa 14 Ekim 1973 seçimleridir. 73 seçiminde, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ve sonrasında yapılan 1961 Anayasası'nın büyük etkisi

vardır. 1961 anayasasının siyaset sahnesinde yaşam alanı açtığı siyasal akımlar ve toplumsal hayatta yarattığı özgürlük atmosferi, 12 Mart 1971 muhtırası ile değişmiştir. 73 seçimlerinin tüm bu gelişmelerin etkisinde şekillenen bir seçim olarak siyasi tarihimize geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu seçim döneminde söylemlere hakim olan değer repertuvarlarının ilk sıralarında; özgürlük ve kendi amaçlarını belirleme alt değerlerine olan yoğun vurgudan hareketle *kendini yönetme* (%20,7); zenginleşmek ve güçlü bir ülke söyleminin egemenliğinden hareketle *güç* (%19,8); herkesin eşit şekilde kalkınmadan pay alacağı sosyal adalet ve eşitlik odaklı söylemler nedeniyle *evrenselcilik* (%16,1) üzerinde odaklandığı görülmüştür.

1960'lardan itibaren demografik yapısı hızla gençleşen ve yoğun bir coğrafi hareketlilik içinde olan Türkiye'de değişim özelemleri sola kanallı olmuştur (İnsel, 2002: 95). Bu durum ülkede sola ilişkin geleneksel önyargıların kırılmasına ve toplumun farklı kesimlerine hitap eden farklı bir sol anlayışın yeşermesine yol açmıştır (Köse ve Yılmaz, 2012: 78). Bunun 1973 seçimine yansımaları ise, çok partili döneme geçilen 1950'den itibaren iktidar olamayan CHP'nin geçirdiği ideolojik dönüşümün ardından kitleleri ikna etmeyi başarması ve yüzde 33,3 oy alarak iktidar yolunun açılmasıdır. Bu seçim döneminde sosyal düzen ile özgürlük, sosyal adalet, eşitlik ve zenginlik değerleri arasında ilişki kuran CHP, demokratik hakların geliştirildiği, başta hayat pahalılığı olmak üzere ekonomik sorunların sona erdiği, vatandaşların eşit haklara ve özgürlüklere sahip olduğu adil bir toplum vaadi üzerine seçim kampanyasını kurmuştur (Köse ve Yılmaz, 2012: 141). Bu çerçevede CHP'nin 1973 seçimindeki değer öncelikleri hiyerarşisinde, birbiriyle uyum içindeki *evrenselcilik* ve *kendini yönetme* değerleri yanında, bu değerlerle karşıtlık içindeki *güç* ve *güvenlik* değerlerinin de öne çıktığı görülmüştür.

73 seçiminde AP'liler, CHP'nin eleştirdiği ekonomik ve sosyal düzenden kendi hükümetlerinin sorumlu olmadığını savunmaya odaklanmıştır. Özellikle AP Lideri Süleyman Demirel'in söylemlerinde sloganlaşan "Büyük Türkiye" kavramı üzerinden *güç* temel değeri öne çıkarılmıştır. Ayrıca AP iktidarının geçmişteki başarılı icraatlarından hareketle bozulan ekonomiye istikrar getirme, pahalılık derdine çare bulma, kalkınma hamlesine yeniden hız verme gibi ekonomi temelli vaatler ile kitleleri yeni AP iktidarı konusunda ikna etmeye çalışmıştır (Köse ve Yılmaz, 2012: 143). Dolayısıyla AP'lilerin 1973 seçimindeki değer önceliklerinde, uyum içindeki *güç*, *kendini yönetme* ve *yardımseverlik* değerleri öne çıkmıştır.

1980'lerde Türkiye, ekonomik sorunların getirdiği toplumsal huzursuzlukların, siyasal istikrarsızlıktan beslenen şiddet ve terörün egemen olduğu bir ülke görünümündedir. 6 Kasım 1983 seçimlerinde Türkiye ekonomisini piyasa yasalarına göre dönüştürme sürecinin ilk adımı olan 24 Ocak Kararları'nın etkisi büyüktür. 60'lardan itibaren siyasallaşan ve kutuplaşan bir ülkede, böylesine köklü ekonomik dönüşümleri gerçekleştirmek hayli zordur. Böyle bir ortamda 1983 seçimi, istikrarlı bir siyasal ortam yaratmayı amaçlayan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin gölgesinde geçen bir seçim olmuştur. Bu koşullar altında 1983 seçiminde, askeri müdahale sonrası yeniden inşa edilen siyaset arenasına yeni giren partilerin ve siyasal aktörlerin kendilerini ve amaçlarını halka doğru anlatabilme çabası doğrultusunda en fazla başvurulmuş değer *kendini yönetme* (%25,2) olmuştur. Ardından inşa edilecek yeni sosyal düzene ilişkin vaatlerin yoğunluğu nedeniyle *güvenlik* (%18,6) ve *başarı* (%17,4) değerleri gelmiştir.

Seçim sonucunda oyların yüzde 45,1'ini alarak iktidar olan ANAP'ın seçim kampanyasının temelleri, 24 Ocak kararları ile başlayan ekonomik dönüşüme ilişkin planlar, projeler ve tüm bunlara dair arka plan bilgisi üzerinden *kendini yönetme* değeri üzerine kurulmuştur. Kendisini ve partisini yeni bir zihniyetin ve anlayışın partisi olarak nitelendiren Turgut Özal, bu hedefler doğrultusunda bir sosyal düzen kuracağı ve başarılı olacağına dair seçmenleri ikna etmeye çalışmıştır (Köse ve Yılmaz, 2012: 220). Bunun değer öncelikleri açısından ifadesi ise aynı eylemlerle ulaşılabilecek hedefleri ifade eden *kendini geliştirme*, *başarı* ve *güvenlik* değerlerinin söylemlerde öne çıkmasıdır. 12 Eylül yönetiminin kurmaya çalıştığı iki partili sistemde sol muhalefet rolü biçilen ve oyların yüzde 30,5'ini

alan HP ise, 1970'lerin sosyal demokrat söylemine sahip çıkarak özelleştirme karşıtı, devletçilik taraftarı, sosyal adalet ve eşitlik odaklı yeni bir sosyal düzen üzerine vaatlerini şekillendirmiştir. Halkçı Partililerin söylemleri Schwartz'ın değer ölçeğinin döngüsel yapısına göre değerlendirildiğinde, uyum içindeki *kendini geliştirme* ve *evrenselcilik* değerleri yanında bu değerlerle karşıtlık içindeki *güvenlik* değeri önceliklidir.

Ekonomi ve siyaset alanında yaşananların toplumsal ve kültürel yapıyı derinden etkilediği 90'lar yolsuzluk, rüşvet ve usulsüzlük skandalları, siyasi cinayet ve suikastler, derinleşen ekonomik sorunlar ve istikrarsız hükümetler dönemi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu şartlarda Türkiye 2000'lere yüksek enflasyon, artan iç ve dış borç, işsizlik gibi ekonomik sorunların tetiklediği iktisadi bir krizle girmiştir (Köse ve Yılmaz, 2012: 248). Böyle bir dönemin ardından yapılan 3 Kasım 2002 seçimlerinde ise siyaset söylemi, yolsuzluklarla mücadele etmeyi amaç edinen dürüst, güvenilir ve sorumluluk sahibi bir iktidar olma sözünden hareketle *yardımseverlik* (%32,5) değeri etrafında şekillenmiştir. Rakipler karşısında kendini ve amaçlarını anlatma yarışı şeklinde yaşanan siyasetin doğası gereği siyasal parti ve aktörler değer hiyerarşisinin ilk sıralarına, atacakları adımları ve hedeflerini görünürleştirmeye yardımcı olan kendi amaçlarını belirlemek alt değeri çerçevesinde *kendini yönetme* (%18,6) ve *başarı* (%17,5) değerlerini yerleştirmişlerdir.

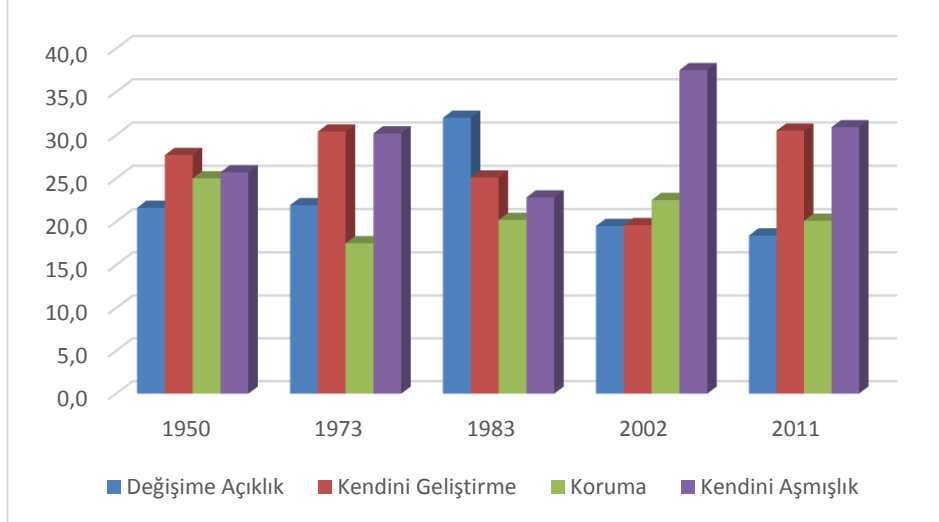
Siyasi yelpazenin farklı renklerini yansıtan 18 siyasi partinin katıldığı 2002 seçimi, deyim yerindeyse seçmenin yaşanan sorunların sorumlularını siyaset sahnesinden sildiği bir seçim olmuştur. Bu çerçevede yüzde 10 seçim barajını sadece yeni kurulan AKP ve 1999 seçiminde meclis dışı kalan CHP aşabilmiştir. Oyların yüzde 34,26'sını alarak iktidar olan AKP'li siyasal aktörler, ülke sorunlarının çözümünde “neyi nasıl yapacağı” konusunda net ve gerçekçi vaatleri olan, kalkınmayı ve ilerlemeyi sağlayacak plan ve projelere sahip, dürüst, sorumluluk sahibi bir iktidar olma sözü ve vaadiyle seçmenin karşısına çıkmıştır. AKP'lilerin söylemlerinde gömülü olan değer öncelikleri ise uyum içindeki *kendini yönetme* (%23,8) ve *başarı* (%21,4) değeri ağırlıklıdır. Bunun yanında başarıyla çatışma içindeki *yardımseverlik* (%20,5) değeri söylemlerde öne çıkmaktadır. Söylemlerde bir yandan eylemlerin sosyal standartlara göre değerlendirilmesiyle ulaşılan sosyal üstünlüğü ifade eden *başarı* değerine vurgu yapılırken, öte yandan çevremizdeki insanların refahını korumak ve artırmak için çalışmayı ve bundan mutluluk duymayı ifade eden *yardımseverlik* değeri öne çıkarılmıştır.

Seçimde yüzde 19,4 oranında oy alan CHP'li siyasal aktörler ise 90'ları iktidardan uzak geçirmiş olmanın avantajıyla kriz ve yaşanan sorunların sorumluluğunu geçmiş iktidarlara yükleyerek dürüstlük ve sorumluluk değerleri üzerinden başarının tanımlandığı ve vaatlerin sıralandığı bir seçim söylemi benimsemiştir. Bunun sonucunda CHP'lilerin söylemlerinin temel çatısını *yardımseverlik* değerinin oluşturduğu ve ardından bu değerle uyum içindeki *kendini yönetme* ve karşıtlık içindeki *başarı* değerlerinin öncelikler sıralamasında öne çıktığı gözlenmiştir.

12 Haziran 2011 seçimi öncesinin Türkiye tablosuna baktığımızda, Kürt meselesinin çözümüne yönelik 2009'da başlatılan “Açılım Süreci”, 2010 yılında gerçekleşen 12 Eylül Anayasa Referandumu ve sonrasında tartışılmaya başlanan “Yeni Türkiye” söylemi, CHP'de “kaset skandalları” nedeniyle yaşanan lider değişimi ve ardından benzer bir sürecin MHP'de de yaşanması, 2010'da Tunus'ta başlayan “Arap Baharı” sonrası tüm Ortadoğu'yu etkileyen değişim rüzgarları gibi çok farklı konuların tartışıldığı bir seçim olmuştur (Özhan, Ete ve Bölme, 2011). Bu koşullar altında 12 Haziran'da siyasal aktörlerin söylemlerinde, dürüstlük ve sorumluluk alt değerlerine yapılan vurgudan hareketle, insanların kendi göreceli başarı ve çıkarlarını aşmayı ve diğerlerinin refahını artırmayı ön planda tutan *yardımseverlik* (%20,8) değerinin öne çıktığı görülmüştür. Dönem koşullarında, sorunların çözümünde atılacak adımları netleştirmek için kendi amaçlarını belirlemek değerine başvurulması nedeniyle *kendini yönetme* (%16,5) ve siyasal aktörlerin icraatlardan hareketle gelecek için umut aşılama çabası etrafında *güç* (%15,4) değerlerinin söylemlere egemen olduğu tespit edilmiştir.

12 Haziran seçiminde AKP ve CHP'li siyasal aktörlerin söylemlerindeki benzerlik ve farklılıklar incelendiğinde, geçmiş ve gelecek icraatlar arasında bağlantı kuran AKP'li siyasal aktörlerin, 9 yıllık iktidar döneminde toplumun arzuladığı sonuçları başarmak için gerekeni yapma becerilerine referansla dürüstlük, sorumluluk ve başarı üzerine bir söylem inşa ettikleri gözlenmiştir. Böylece AKP'li siyasal aktörlerin değer önceliklerinin aynı eylemlerle ulaşılamayacak motivasyonlara denk gelen *yardımseverlik* ve *başarı* değerleri yanında başarıyla uyum içindeki *güvenlik* ve *güç* değerlerinde yoğunlaştığı saptanmıştır. CHP'li siyasal aktörler ise toplumsal sorunların tespiti ve çözüm yollarına ilişkin önerilerini sıralayarak kendilerini anlatmışlar ve iktidar olmaları durumunda nasıl bir politika uygulayacaklarına odaklanmışlardır. Lider değişikliği sonrası kendisini “Yeni CHP” olarak seçmene anlatmak, politikalarını ve nasıl bir yol izleyeceğini zihinlerde netleştirmek için yoğun çaba sarf eden CHP'liler, vaatler etrafında *kendini yönetme*, sorumluluk ve dürüstlük değer öncelikleri üzerinden *yardımseverlik* odaklı bir söylem benimsemiştir. Bunların sonucundaysa CHP'lilerin 2011 seçim söylemleri uyum içindeki değerler olan *kendini yönetme*, *yardımseverlik* ve *güç* üzerinde şekillenmiştir.

Evrensel insan gereksinimlerine, beklentilere ve motivasyonlara dayanan değerlere ve bu değerlerin birbirleriyle olan uyumlulukları ve karşıtlıkları üzerinden yapılan bir sınıflandırmaya denk gelen üst düzey değer boyutu açısından yapılan durum değerlendirmesi ise aşağıdaki gibidir:

Şekil 5. 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçim söylemlerinin üst düzey değer boyutuna göre oranı.

1950 ve 1973 seçimlerinde kendi başarısının peşinde olmayı ve diğerleri üzerinde hakimiyet kurmayı vurgulayan başarı ve güç değerlerine yapılan vurgudan hareketle *kendini geliştirme* üst düzey değer boyutu öne çıkmıştır. 1983 seçimlerinde yeni bir ekonomik ve toplumsal düzen arayışı çerçevesinde siyaset söylemine bağımsız düşünce ve eylemde bulunma ve değişimden yana olmayı vurgulayan *değişime açıklık* boyutunun egemen olduğu görülmüştür. 2000 sonrasındaysa siyasetin temel tartışma konuları dürüstlük ve sorumluluk değerleri etrafında şekillendiğinden, insanların eşitliğini vurgulayan ve onların refahını artırmakla ilgilenen *kendini aşmışlık* boyutunun siyaset söyleminde öne çıktığı görülmüştür. Seçimlerin kazanan veya kaybeden partilerinin hangi değer boyutlarını öne çıkardıkları karşılaştırıldığında, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. 1950, 1973, 1983, 2002 ve 2011 seçimlerinde en fazla oy alan partilerin söylemlerinde öne çıkan üst düzey değer boyutları

		Değişime Açıklık	Kendini Geliştirme	Koruma	Kendini Aşmışlık
1950	DP	%25,2	%22,6	%22,2	%30,0
	CHP	%19,7	%30,2	%26,3	%23,7
1973	CHP	%20,4	%26,3	%18,4	%34,8
	AP	%23,1	%33,7	%16,9	%26,3
1983	ANAP	%29,4	%31,2	%19,3	%20,0
	HP	%23,9	%23,6	%30,6	%21,8
2002	AKP	%25,6	%23,0	%24,0	%27,3
	CHP	%14,7	%16,9	%21,2	%47,2
2011	AKP	%14,3	%33,1	%21,2	%31,4
	CHP	%23,5	%27,4	%18,7	%30,3
Toplam		%22,7	%26,7	%21,1	%29,5

1950 seçimlerinde DP'lilerin özgürlük değerine olan yoğun vurgularından dolayı *evrenselcilik* temel boyutu ve *kendini aşmışlık* üst düzey değer boyutu ön plana çıkmıştır. Ayrıca DP'lilerin söylemlerinin üst düzey değer öncelikleri açısından birbiriyle uyum içindeki *kendini aşmışlık* ve *değişime açıklık* boyutlarına odaklanmasından hareketle benzer algılara, tercihlere ve davranışlara rehberlik eden değerlerin söylemlere egemen olduğu gözlenmiştir. Bu açıdan Demokratlar, başkalarını iyileştirme ve kendi bencil çıkarlarını aşmaya odaklı bir boyut olan *kendini aşmışlık*, bağımsız düşünce ve eylemde bulunma yani değişimden yana olmayı vurgulayan *değişime açıklık* söylemleriyle tutarlı ve uyum içinde olan değer önceliklerine sahiptir. Benzer şekilde 1973 seçiminin kazananı konumundaki CHP'li siyasal aktörlerin de söylemlerinin *kendini aşmışlık* değer alanına yaslandığı tespit edilmiştir. Ancak CHP'lilerin söylemlerinde en fazla ağırlığa sahip olan bir diğer değer boyutunun *kendini geliştirme* olmasından hareketle, aynı eylemlerle ulaşılamayacak yani çatışma içindeki değerlerin CHP'lilerin söylemlerinde öne çıktığı saptanmıştır. Bu yönüyle CHP'lilerin bir yandan başkalarını iyileştirme ve kendi bencil çıkarlarını aşmaya odaklanırken diğer yandan sosyal statü, saygınlık gibi kriterlerle insanlar ve kaynaklar üzerinde hakimiyet kurmaya ya da kontrol sağlamaya odaklanması nedeniyle çatışma içindeki değerleri söylemlerinde yan yana getirdikleri gözlenmiştir.

1983 seçim döneminde, seçimin kazananı olarak ANAP'lıların söylemleri *kendini geliştirme* değer boyutunda yoğunlaşmıştır. Ardından bu değer boyutuyla uyum içindeki *değişime açıklık* boyutunun söylemlerdeki ağırlığından hareketle ANAP'lıların tutarlı ve uyumlu bir söylemle seçmeni ikna etmeye çalıştıkları gözlenmiştir. AKP'lilerin 2002 seçim söylemleri incelendiğinde, aynı eylemlerle ulaşılabilecek uyum içindeki *kendini aşmışlık* ve *değişime açıklık* boyutlarının öncelikler sıralamasında yan yana geldiği görülmüştür. 2011 seçiminin kazananı olan AKP'nin söylemleri incelendiğinde, çatışma içindeki iki değer boyutu olan *kendini geliştirme* ve *kendini aşmışlık* boyutlarının öncelikler sıralamasında yan yana geldiği görülmüştür.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırma kapsamında Türkiye'de çok farklı dönemlerde yapılan ve elde edilen sonuçlar itibarıyla önemli toplumsal değişimleri açıklamak konusunda yol gösterici olan 14 Mayıs 1950, 14 Ekim 1973, 6 Kasım 1983, 3 Kasım 2002 ve 12 Haziran 2011 milletvekili genel seçimleri incelenmiştir. Her seçim döneminin temel belirleyicilerinin farklı olması elbette dönemsel olarak öne

çıkan değerleri de farklılaştırmaktadır. Ancak 1950 seçiminden 2011 seçimine dek farklı konjonktürlerde yapılan seçimler incelendiğinde, siyaset söylemine egemen olan temel değer *kendini yönetme* olduğu saptanmıştır. Gerek seçim dönemleri özelinde gerekse bu dönemlerde iktidar olmak için yarışan parti temsilcilerinin söylemlerinde en fazla karşılaşılan değer boyutu olmasından hareketle *kendini yönetme* değerinin, Türkiye’de sıradan politik kültürün “ortak iyisini” temsil eden değer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bunun ardında, Türkiye’de siyasal aktörlerin toplumun beklediği/arzuladığı sonuçlara ulaşmak için gerekeni yapma becerisine sahip oldukları konusunda seçmeni ikna etme çabası yatmaktadır. Bu uğurda siyasetçiler kendilerini ve amaçlarını doğru anlatmaya, hedefleri ve bunları nasıl gerçekleştirecekleri konusunda gerçekçi plan ve programlarla seçmende güven oluşturmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla siyasal aktörler niyetleri, eylemleri ve sonuçları arasında bağlantılar kurarak politikalarını seçmenle paylaşmaya ve bu politikaların onların hayatında “neye” denk geldiğini somutlaştırmaya özel bir önem vermektedir.

Temelde bir umut yaratma işi olarak nitelendirilebilecek siyasette, geleceğe yönelik plan-projelerle ve gerçekleştirilebilir vaatlerle siyasal aktörlerin, kendilerini ve atacakları adımları anlatırken ortak bir değer söyleminden hareket ettikleri ve toplumdaki beklentilere cevap vermek konusunda benzeştikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle Türkiye’deki siyasal aktörlerin, toplumun geniş kesimlerinin beklentilerine karşılık gelecek değerleri popülist biçimde yorumlayan söylemlerle halkın karşısına çıkmak konusunda benzer eğilimlere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Burada ayırıcı olan, değer öncelikleri listesinde hangi değerlerin yan yana getirilerek nasıl bir eğilim ortaya koyulduğudur. Zira siyasal aktörlerin nasıl bir dünya vaat ettiklerini anlatmak için başvurdukları *kendini yönetme* değerine eşlik eden öncelikler, siyasal farklılıkları oluşturmaktadır. Bu yöndeki önemli tespitimiz, Türkiye’de siyasal söyleme egemen olan değer öncelikleri sıralamasında karşıtlık içindeki *yardımseverlik* ve *başarı*, *kendini yönetme* ve *güvenlik* gibi değer boyutlarının art arda gelmesi ya da söylemsel olarak eşit etkiye sahip olmasından hareketle, çatışma içindeki değerlerin popülist bir içeriğe büründürülerek söylemlere taşındığı şeklindedir. Benzer bir durum üst düzey değer boyutları için de geçerlidir. Zira incelenen beş seçim dönemi birlikte değerlendirildiğinde, insanların eşitliğini vurgulayan ve onların refahını artırmakla ilgili olan *kendini aşmışlık* değer boyutunun söylemlerde yüzde 29’luk bir ağırlığa sahip olduğu görülmüştür. Üst düzey değer hiyerarşisinin ikinci sırasında ise kişi ya da grubun toplum içindeki güç ve etkisini ve bu etkiyi artırmayı ifade eden *kendini geliştirme* boyutu yüzde 27’lik bir ağırlığa sahiptir. Seçim dönemleri ve farklı siyasal aktörler özelinde değerlendirildiğinde 1950, 1973 ve 2011 seçimlerinde karşıtlık içindeki bu değer boyutlarının söylemlerde öne çıktığı tespit edilmiştir. Benzer gereksinimler, beklentiler ve motivasyonlardan hareket etmeyen, dolayısıyla da aynı eylemlerle ulaşamayacak bu değer boyutlarının söylemlerde sürekli yan yana getirilmesi, Türkiye’de egemen olan popülist siyaset anlayışının sonucu olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Hüsamettin (2002). “Bilgi, Naturalizm ve Değerler”. *Bilgi ve Değer*. Ankara: Vadi Yayınları, 91-100.
- Bardi, Anat ve Shalom H. Schwartz (2003). “Values and Behavior: Strength and Structure of Relations”. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29 (10): 1207-1220.
- Barnea, Marina F. ve Shalom H. Schwartz (1998). “Values and Voting”. *Political Psychology*, 19 (1):17-40.

- Başlevent, Cem and Hasan Kirmanoğlu (2010). "The Role of Basic Personal Values in Voting Behavior of Turkish People". *Problems and Issues in International Relations*. Ed. T. Mavrikos-Adamou. Athens: ATINER, 135-48.
- Berelson, Bernard (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: Free Press.
- Bilgin, Nuri (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Borg, Ingwer, Anat Bardi, Shalom H. Schwartz (2015). "Does the Value Circle Exist Within Persons or Only Across Persons?". *Journal of Personality*.
- Büyükdüvenci, Sabri (2002). "Değer'in Değeri Üzerine". *Bilgi ve Değer*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Caprara, Gian V., Shalom H. Schwartz, Cristina Capanna, Michele Vecchione ve Claudio Barbaranelli (2006). "Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice". *Political Psychology*, 27: 1-28.
- Caprara, Gian V., Philip G. Zimbardo (2004). "Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preferences". *American Psychologist*, 59 (7): 581-594.
- Cochrane, Raymond, Michael Billig ve Hogg Michale (1979). "Politics and Values in Britain: A Test of Rokeach Two-Values Model". *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 18: 150-167.
- Çelebi, Aykut (2010). "Toplum ve Siyaset". *Sosyolojiye Giriş*. Ed. İhsan Sezal. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Feldman, Stanley (2003). "Values, Ideology, and The Structure of Political Attitudes". *Oxford Handbook of Political Psychology*. Ed. D. O. Sears, L. Huddy ve R. Jervis. New York: Oxford University Press, 477-508.
- Fichter, Joseph (1990). *Sosyoloji nedir?* Çev. Nilgün Çelebi. Konya: Toplum Yay.
- Günay, Mustafa (2002). "Hermeneutik Felsede Açısından Bilgi-Değer İlişkisi". *Bilgi ve Değer*. Ankara: Vadi Yayınları, 265-277.
- Gündoğan, A. Osman (2002). "Ahlaki Hayatımızın Kaynağında Toplumculuk-Bireycilik Tartışması". *Bilgi ve Değer*. Ankara: Vadi Yayınları, 254-264.
- Hofstede, Geert (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. USA: Sage Publication.
- Hofstede, Geert (1991). *Culture and Organizations: Software Of The Mind*. USA: McGraw-Hill.
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Countries*. Princeton: Princeton University Press.
- İnsel, Ahmet (2002). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2000). "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar". *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*. Bursa: Alfa Yayınları.
- Köse, Aynur ve Mustafa Yılmaz (2012). *Seçimler ve Değerler*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Lane, Jan Erik ve Svante Ersson (2005). *Culture and Politics: A Comparative Approach*. İngiltere: Ashgate Publishing Limited.

- Özhan Taha, Hatem Ete ve Selin M. Bölme (2011). SETA Analiz/2011'de Türkiye, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Vakfı.
- Özlem, Doğan (2002). "Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznelcilik/Rölativizm Tartışması Üzerine". *Bilgi ve Değer*. Ankara: Vadi, 282-312.
- Piurko, Yuval, Shalom H. Schwartz ve Eldad Davidov (2011). "Basic Personal Values and The Meaning of Left-Right Political Orientations in 20 Countries". *Political Psychology* 32 (4): 537-561.
- Rokeach, Milton (1967). *Value Survey*. California: Sunnyvale.
- Rokeach, Milton (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press,
- Rokeach, Milton (1979). "The Two-Value Model of Political Ideology and British Politics". *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 18:169-172.
- Routamaa, Vesa ve Katri Heinasuo (2006). "Type and Values Over Generations", Psychological Type and Culture-East&West: A Multicultural Research Symposium. Hawaii.
- Sagiv, Lilach, Sonia Roccas, Jan Cieciuch ve Shalom H. Schwartz (2017). "Personal Values in Human Life". *Nature Human Behaviour*, 1:630-639,
- Schwartz, Shalom (1992). "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries". In *Advances in Experimental Social Psychology*. Ed. M.P. Zanna, Vol 25:1-65. San Diego: Academic Press.
- Schwartz, Shalom H. (1994). "Are There Universal Aspects In The Content And Structure Of Values?". *Journal of Social Issues*, 50: 19-45.
- Schwartz, Shalom H. (2006). "Basic Human Values: Theory, Measurement And Applications". *Revue Française de Sociologie*, 47: 249-288.
- Schwartz, Shalom H., Caprara Gian Vittorione Michele Vecchione (2010). "Basic Personal Values, Core Political Values and Voting: A Longitudinal Analysis". *Political Psychology*, 31 (3): 421-452.
- Schwartz, Shalom H., Caprara, Gian Vittorio, Michele Vecchione, Paul Bain, Gabriel Bianchi, Maria Giovanna Caprara, Jan Cieciuch, Hasan Kirmanoglu, Cem Baslevent, Jan-Erik Lönnqvist, Catalin Mamali, Jorge Manzi, Vassilis Pavlopoulos, Tetyana Posnova, Harald Schoen, Jo Silvester, Carmen Tabernero, Claudio Torres, Markku Verkasalo, Eva Vondrakova, Christian Welzel ve Zbigniew Zaleski (2014). "Basic Personal Values Underlie and Give Coherence to Political Values: A Cross National Study In 15 Countries". *Political Behavior*, 36: 899-930.
- Schwartz, Shalom H. ve Wolfgang Bilsky (1987). "Toward A Universal Psychological Structure of Human Values". *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (3): 550-562,
- Waheed Moniza, Andreas R. T. Schuck, Peter C. Neijens and Claes H. de Vreese (2013). "Values in the News: Comparing the News Coverage of Political Speeches in Developed and Developing Countries". *Journalism Studies*, 14 (4): 618-634.
- Waheed, Moniza, Andreas R. T. Schuck, Claes H. de Vreese & Peter Neijens (2011). "More different than similar: Values in political speeches of leaders of developed and developing countries". *Journal of Intercultural Communication*, 26: 53-76.